

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

порушеннями мовленнєвої діяльності.....	542
Сіра С.Д. Алалія в контексті спеціальних психолого-педагогічних досліджень.....	546
Соловійова І. С. Передумови формування навичок писемного мовлення у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	548
Сорока О.В. Формування уявлень про навколишній світ у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальним порушенням засобами казкотерапії.....	551
Спаських І.Є. Сучасні підходи до комунікативного розвитку дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.....	554
Старіченко Д.І. Логопедична робота зі стимуляції мовленнєвої активності у дітей молодшого віку.....	557
Степаненко Г.В. Формування діалогічного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із знм ііі рівня в процесі ігрової діяльності.....	559
Столбова Н.В. Теоретичне обґрунтування проблеми використання дихальної гімнастики як засобу корекції заїкання у дітей старшого дошкільного віку.....	562
Стуцаренко С. О. Заїкання дітей як актуальна логопедична проблема....	566
Тищенко Т.Г. Особливості соціального розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.....	570
Турчина-Приходько С.М. Зміст корекційної-розвивальної роботи з подолання недоліків лексико-граматичної будови мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.....	572
Фарина Т. Особливості створення казки за допомогою метафоричних асоціативних карток.....	575
Фастовець А.І. Народна та авторська казка як засіб розвитку мовлення дошкільників із ЗНМ.....	578
Фесенко Л.П. Засоби моделювання мовної ситуації при роботі над формуванням самостійного мовлення у дітей із заїканням.....	581
Халіна Т.І. Ігри і ігрові вправи, як провідний засіб логопедичної допомоги дітям із затримкою мовленнєвого розвитку.....	583
Хланта К.В. Особливості формування фонетико-фонематичних процесів у дітей із загальним недорозвитком мовлення.....	586
Чечко Т.М. Особливості психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	588
Чистова Є.А. Характеристика мовленнєвих порушень у дітей із сенсорною алалією.....	592
Чуйко А.І. Кінезіологічні вправи як засіб розвитку загальної та дрібної моторики молодших школярів із легкими інтелектуальними порушеннями.....	597
Шаровкіна А.В. Особливості засвоєння мовлення дітьми старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням.....	600
Шевченко В.О. Сучасні погляди на причини та механізми виникнення дисграфії.....	603
Шевченко З.Д. Соціалізація осіб з особливими освітніми потребами в	

1. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ситуації, ігри, вправи: навч. посібн. Київ: Видавничий дім «Слово». 2012. 304 с.
2. Васильєва Н.І. Профілактика затримки мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку. *Логопед.* №1. 2004. с. 59-64.
3. Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : монографія. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка. 2012. 235 с.
4. Рібцун Ю. В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2018. 40 с.

Хланта К.В.

Здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Сінопальнікова Н.М

Кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Останнім часом в Україні збільшується кількість дітей з порушеннями психофізичного, у тому числі і мовленнєвого розвитку. Це вимагає від науковців, педагогів-практиків створення оптимальних умов та пошуку шляхів для отримання успішних результатів в корекційно-логопедичній роботі.

Розробка діагностичних методик, розвиток мовленнєвих процесів з урахуванням психологічних механізмів порушень, структурних складових мовленнєвої діяльності та закономірностей їх компенсації у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення залишається одним із актуальних питань сучасної логопедії.

У логопедії та спеціальній психології, у підходах до корекційно-розвивальній роботі з дошкільниками із системними мовленнєвими порушеннями виникає певна суперечність, пов'язана з існуванням даних про те, що саме молодший дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку всіх основних вищих психічних функцій, у тому числі й мовлення (Л. Виготський, О. Запорожець, В. Мухіна та ін.) та відсутністю практичних розробок у цій галузі.

З раннього віку нормотипова дитина, чує звуки навколишнього середовища, бачить артикуляційні рухи губ дорослих і намагається їх наслідувати. При цьому вона постійно стикається з різним звучанням фонем рідної мови: ті самі звуки (наприклад, голосні а, о) по-різному вимовляють дорослі і діти, чоловіки і жінки.

Кожна людина має індивідуальні особливості вимовляння звуків: одна говорить тихо, інша — голосно; дитина вимовляє звуки дзвінким, високим голосом, а доросла людина — низьким і хриплим. Проте ці звукові відтінки не слугують для розрізнення звукових оболонки мовних одиниць. Індивідуальний варіант звучання фонем визначається не однією ознакою, а їх сукупністю, яка охоплює не тільки компоненти, що чуємо (такі, як шумові, частотні і висотні

характеристики), а й зоровий образ і рухові відчуття, які виникають під час звуковимови.

На думку Н. Жинкіна, до ознак звука належать і самі процеси кодування, які виникають під час переходу сигналу від периферії нервової системи до центру. Встановлено, що вже на ранніх етапах розвитку мовлення дитина «вловлює» деякі диференційні ознаки фонем.

Трирічна дитина, не вимовляючи ще правильно звуки рідної мови, здатна вже визначити, правильно чи ні вони звучать у мовленні людей, що оточують її. Це можливо завдяки наявності фонематичного слуху і фонематичного сприймання. Правильний розвиток фонематичного слуху і фонематичного сприймання покладено в основу безпомилкового засвоєння письма і читання в процесі шкільного навчання [4].

Загальне недорозвинення мовлення – це системне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та / чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і / чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) [3].

Таке системне мовленнєве порушення потребує тривалої та копіткої логопедичної роботи, спрямованої на розвиток як специфічно-мовленнєвих, так і загальнофункціональних механізмів мовленнєвої діяльності.

Другий рівень мовленнєвого недорозвинення характеризується початковими елементами загальноновживаного мовлення, що характеризуються бідністю словникового запасу і явищами аграматизму. **До лепету і жестів, діти з ЗНМ II рівня, додають прості речення**, які, зазвичай, складаються з 2-3 слів. Але мовлення залишається бідним і однотипним за змістом, і висловлює, найчастіше, предмети і дії. Також, при ЗНМ II рівня спостерігається значне кількісне і якісне відставання словникового запасу від вікової норми. Такі діти не знають багатьох слів і намагаються замінити їх схожими за змістом. В наслідок того, що граматичний лад мовлення не сформований, діти не вміють правильно вживати відмінкові форми і зазнають труднощів в узгодженні частин мовлення, а також у вживанні однини і множини, прийменників і т. д. Мають місце численні спотворення звуковимови, змішання і заміна звуків. **У дітей з ЗНМ II рівня фонематичне сприйняття відрізняється вираженою недостатністю**, діти не готові до звукового аналізу та синтезу [5].

У спеціальній літературі широко представлена характеристика фонетико-фонематичної сторони мовлення дітей із ЗНМ II рівня (Н. Жукова, Р. Левіна, Т. Філічева, Г. Чиркіна та ін.). Фонетична сторона мовлення дітей з II рівнем ЗНМ не відповідає віковій нормі: порушено звуковимову шиплячих, свистячих, твердих і м'яких приголосних, дзвінких та глухих, сонорів (масіна – машина, пат – п'ять, зяба – жаба). Під час відтворення слів порушується як їх складова структура, так і звуконаповненість: перестановки складів, звуків, заміни складів, пропуски звуків тощо (ябуко – яблуко, кульова – корова, муває –

малює, амідка – пірамідка). Спеціальне обстеження таких дітей виявляє недостатній розвиток у них фонематичного сприймання, невідповідність до оволодіння звуковим аналізом та синтезом (труднощі виділення заданого звука у слові, визначення спільного звука у словах тощо) [1].

Діти молодшого дошкільного віку із ЗНМ через системне мовленнєве порушення не здатні засвоїти програму дошкільного навчального закладу загального розвитку, хоча можуть опанувати мовлення на рівні невербального та елементарного вербального спілкування. Дослідження засобів спілкування дошкільників із ЗНМ (Т. Волковська, О. Леханова, О. Слінько та ін.) підтверджують такі перспективи, тож, власне, вже у молодшому дошкільному віці існує можливість запобігти виникненню вторинних нашарувань, призупинити патологічний процес мовленнєвого недорозвинення, забезпечити значно швидші темпи корекційно-розвивальної роботи [2].

Успішність виховання, навчання, соціальної адаптації дітей із ЗНМ залежить від правильної оцінки їх особливостей розвитку та потенційних можливостей, визначення оптимального освітнього маршруту, забезпечення індивідуального супроводу, відповідно їх психофізичним особливостям.

На сьогодні, у спеціальній педагогіці, зокрема у логопедії, досягнуто значних зрушень на шляху до створення корекційних програм, методик, навчально-методичних, практичних посібників та впровадження їх у практику для забезпечення ефективності та результативності навчально-виховного процесу в дошкільних групах компенсуючого типу. Але проблема подолання мовленнєвих порушень у дітей та вибір оптимальних шляхів корекції є актуальною та набуває великого значення в умовах безперервного удосконалення змісту корекційного навчання у системі дошкільної освіти.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у аналізі практичних підходів та пошуку шляхів відповідних вимогам сучасності в подоланні недоліків фонетико-фонематичного ладу мовлення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Література

1. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2007. 120с.
2. Рібцун Ю. В. Науково-методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти дітей із ЗНМ. Логопед. 2011. № 8 (8) серпень. С. 4–11.
3. Рібцун Ю. В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – Київ, 2010. 214 с. с.
4. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. - 376 с
5. Загальне недорозвинення мовлення. URL: <https://irc-netushyn.miskrada.org.ua/news/09-26-57-11-12-2020/> (дата звернення 18.11.2022).

Чечко Т.М.,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
зі спеціальності 016 Спеціальна освіта
Науковий керівник: Туренко Н.М.
кандидат педагогічних наук, доцент